

TESTU ETA ARGAZMAK

Mikel Amiza bala ga
(Donostia-Eibar, 1957)

Egunkaria, Berria eta Gara egunkarietan, Pyrenaiak, Euskal Herria eta Nora aldakarietan eta Euskadi Irratian mendiarain zeri-kusia duten makina bat artikulu eta kolaborazio egin ditu. Euskal Herriko mendietan ez ezik, Pirinioak, Alpeak, Atlas eta Himalaiako mendietan ibilida.

“TASHI DELEK”

“Inoiz mendi en ahotsa entzun duenak, ez ingo du inoiz ahantzi”

Tibetar esaera

Xerpen hiriburua den Namche Bazarreko kale estu eta pikoetan murgildu gara. Eskallera amaigabeetan emeki, presarik gabe, soseguz ibili gara, aurreko hamar egunetan metatutako nekeak gure ahalegina mugatu baitu eta inguruaz dhartzea nekosoan bihurtu zaigu. Gibelean utzi di tugu mendi garaiak eta hauen gailurretatik irris-tatzen diren magaletatik esekita agertzen diren baso eta haran biluztuak, Gokyo eta Khumbuko haran ederrak hain zuzen ere. Gure oroimenean gorde ditugu lortezinak diruditen izotzezko mendi gailurrek marrazten duten zerumuga amaigabea eta hauen altzoan eguneroko bizitza nekezari aurre egiten dion xerpa herria.

Nuptsa, Everestetik Uhotsako paratatzarra Tengbocheko monasteriorik

Sonam, Ram, Maite eta lauorok, igitali itxura duen haran malakartsuan barreiatzen diren etxe, monasterio, lodge eta beste hamarika eraikin koloretsuen artean gaua igarotzeko leku bila ibili gara, andanan mugitzen diren turista, mendizale eta zamaketarien joan-etorri etengabearen galduz. Asmo eta ametsen antzezleku eder honetako merkatuko anabasa eta dendarien zalaparta artean, eskolara doazen umeen algara bizirik erakarri du gure arreta. Xerpa herriaren bizimodu duin eta justuago baten lekukoak izango ote? Erantzunak ez du noiz.

Hamar egunez bide erakusle izan dugun Sonam Thasi bertakoa da, Khumjung herrian jaotako xerpa etniako kidea. Urte askoan, alturako "langile" gisa aritu ostean, egun sirdar lanak betetzen ditu, hots, ingelesez ondo moldatzen den gidari trebatua. Emazteak, berriaz, Thame herrixkako lodge batean laguntzen du eta, bien artean ateratako diru apurrekin, Katmandhun dituzten biseme-alabei, ahalik eta hezikuntzarik

hoberena emates dute helburu bakarra. Ehunka urteko usadioei iburiko xerpa herriaren bizilekutik urrunduaz bestelako bizimodu baten esperan akaso? Asmatuko ote? Batek daki.

Lur hauen bisitariak emango dituzten lehen urratsak, zamaketari baten sorbaldaren gainean emango dituzte

Urtero, Himalaiako paisaian, asmo eta helburu desberdinak dituzten makina bat mendizale eta turista barneratzen da. Himalaiako lurak lehen aldiz bisitatzen duen turistari zaila egiten zaio jendea oinutsik edo txankletak jantzita ikustea, 30-40 kiloko zama bizkarrean daramala, alpinistak (edo turista hutsak) trekking botekin eta makilekin goazen parajetan. Lur hauen bisitariak emango di-

tuzten lehen urratsak, beti edo ia beti, zamaketari baten sorbaldaren gainean emango dituzte, haien bizkarrean garraiatuko dituzte "mendizale" askoren asmo eta ametsak. Jende asko nahastu egiten da eta edozein mendi-gidari edo zamaketari xerpa bat dela uste du, baina ez da horrela, Nepalgo mendietan badira beste etnia batzuk ere, hala nola rai, tamang edo gurung, gidari edo garraiolari lanak betetzen dituztenak.

Yakak Pangbocherako bidan eta atzetan Tengboche komonasterioa

Mendebaldeko zibilizazioarekin izandako kontaktuak xerpen bizimodua erabat aldatu du

Ram lagunak, gure oroitzapen eta ametsen aterpe izango denaren sarreran zama lurrean utzi eta, merezi duen atseden hartu bitartean, so geratu natzazio. Rai etniako hogeitabat urteko hitz gutxioko gaztea da Ram, udaberri eta udazkenean zamaketari lanetan aritu ostean, bertan irabazitako diru apurrekin, hiru egunera dagoen bere jaioterrira oinez itzuli eta bere familia handiari bizirik irauten laguntzen dio. Itzela ahalegin al Lotsatia da, eta birritan eskatu arren, ez digu gure izenez deitzen, "Sir" baizik. Adieraz garria oso. Masailak eguzkiaren indarrez belztutako lagunari begira, bere bizimodua inudikatu nahi izan du, baina ez du lortu. Errealitate gordinak erakusten dizkidan zuri-beltzeko argazkietatik ihesean ibilinaiz, edo apika, nire bizimodu eroso eta oparoak itsutu nau? Indarge eta ahul sentitu naiz. Edo koldar?

Sonam eta Ram-ek, biek ala biek, senideen bizirau pena edota hauentzat etorkizun berri eta desberdin bat bilatzea dute helburu. Mendebaldeko zibilizazioarekin izandako kontaktuak xerpen bizimodua erabat aldatu duela bistakoa da, turismoaren komertzializazioak bere bizitza-ohitura asko eraldatu ditu, nekazari, abeltzain eta merkataritza atetik, garaiera handietan zamaketari eta bide prestatzaile lanak burutzeraz igaroz. Dirua eta ospearean lilurak gupil zoruan murgildu ote ditu? Edo non lezi

Mendebaldeko janariak sartu badira ere, bertako herritarren janaria patata eta zerealetan oinarritzen da

Hotz da kanpoan eta aguro sartu gara lodgesaren jangelan dagoen berogailluaren epelera. Egurrez eta batik bat, eguzkitan lehortutako ches (yak kaka) betetako galdara txikiaren inguruan bildu gara mendizale, zamaketari eta gidariak. Esku artean dugun te beroari zurrut txikiak egin eta aurreko egunak lapuru dizkigun indarrak berreskuratu nahi izan ditugu. Oheratu aitzin, egurrezko mahai txiki baten bueltan bildu gara lauok. Gaur egun, munduko janari eta edari mota asko eskura eduki arren, nahiago izan dugu arroz zuria leka lekin prestatutako Dalbaht platerikada on batez gozatzea, xerpen-tzat oinarrituko elikagaiak hain zuzen ere. Lodge gehienetan, mendebaldeko janariak sartu badira ere, bertako herritarren janaria patata eta zerealetan oinarritzen da, ohikoak diren Dal (dillista zopa), Bath (arroz) eta Tsampa (yak gantz eta irina) alegia. Berandutu zaigu, bihar Luklaraino dugun bidea luzea eta neketsua gertatuko zaigu, beraz oheratzeko tenorean lagunak agurtu eta ametsen ohiko pausalekuan amildu gara.

Bihararenean, egunsentiarren argitasunak iratzarri gaitu. Agudo gosaldu, xerpen hiriburuaren sarreran dagoen stupa-

Zamakataria Khumbuharanean

ren ondotik pasa eta maldan beheara abiatu gara. Etengabea da zamaketarien joan-etorria, gehienak mugikorrek isurtzen duten musikaren konpasean mugitzen dira, aldiro, sorbalda-
ren gainean daramaten zama pausatzerara behartuz. Azkar heldu gara Dudh Kosi ibaiaren gainditzeko igaro behar dugun kablez eta burdinez altxatutako zubi eseki ikusgarrira. Yak ilara luze bat pasatzen utzi eta, kableari lotuta dauden ibetar khata zuri eta otoitz-zapi koloretsuen artean aurrera egin dugu, horietan dauden desirak haizeak bortizki astindu eta munduan zehar sakabanatzen dituen bitartean. Geureak beteko ote?

Monjo herrixkara ailegatzean, erritmoa sosegatu dugu, bide bazterretan barreiatuak dauden hamaika etxe, logge, denda eta bestelakoen artean igaroz. Segidan kokatzen diren beste herri txiki batzuk atzean utzi, Phakdingera heldu eta mokaduren bat hartzea erabaki dugu. Sonamen laguna den jatetxe moduko batean. Eguraldia lagun, kanpoan eseri gara geraz eta astunagoak egiten zaizkigun motxilak lurrean utziz. Harritzko mahai baten bueltan bildu gara laurok. Janaria ekarri bitartean, inguruaz gozatu nahi izan dugu esku artean garagar, arto, zekale eta artatxikiz bertan egindako garagardoari (chang) zumut txikiak eginez.

Plastikozko txankleta urdinak dituen zamaketari txikia, bere zama lurrean utzi eta gurera bildu da

Sanchalhamu zamaketari gaztea

Bide osoan lez, zamaketarien joan-etorria amaigabea da eta jada apenas erakartzen du gure arreta, hanik eta ilara luze horren marrazkian arrotza gertatu zaigun irudi bat ikusi dugun arte. Gizonetako helduen artean, banbuz eta sokaz jositako otarrea bere bizkarrean daraman mutil koskor bat ikusi dugu, metro eta erdiko garaierara heltzen ez den xerpa gazte txal. Bere burua zeharkatzen duen gerriko moduko batek, soinean daraman zama garraiatzen laguntzen dio. Ohikoa egin zaigun eszenan elementu arrotz gertatu zaigun aktore txikia, gure poza asaldatu duen eta eten duen irudia. Instant horren esanahia edota arrazoi jakin guran, Sonami zuzendu natzala, baina ez du erantzunik.

Gure jakin-mina piztu duen sugarrak bultzaturik, Sonami mutikoa gure mahaira bazkaltzera gonbidatzea eskatu diot. Eta, halaxe egin du, oinetan plastikozko txankleta urdinak dituen zamaketari txikiak gonbidapena onartu, bere zama lurrean utzi eta gurera bildu da. Ez du xerpera hizkun-

Namche Bazar xerpa hiriburua

tzaz beste nire zagutzen, beraz Sonamek bete ko ditu itzultzaile lanak. Sancha du izena, Sancha Lhamu xerpa hain zuzen ere, baina galderen erantzunak jaso aurretik, nahiago izan dugu eskatutako bazkariaz soseguz gozatzea.

Sanchak bere plater betea hustu bitartean, besoak mahaiaren gainean jarri eta begira geratu natzaio, erradiografia bat egin eta bere errailetan gorde zuten sei etuak deskubritu nahian edo. Gokyo eta Khumbuko haranetan barreraturik dauden herridoketan makina bat ume ikusi dugu, nire argazkietan bilatu dut haien begirada, haien irribarre zabala, nire begien ninietan txertaturik geratu den irribarre iraunkorra. Argazki hau, berriz, bestelakoa da, tristurak Sancharen aurpegia hartua du, begitarte hauskorak keinuen gabezia erakusten du.

Sanchak Coca Cola baten azken isuririk lapurtu bitartean, Sonam galdetza hasi zaio gure arreta osoa haren hitz-hots eta keinuetan jarri. Otordua amaitutzat eman eta bostok elkarrekin Lukla aldera zuzendu ditugu umetsak, gaztetxoak daraman zama bertan utzi behar baitu. Ram eta Sancha elkarren ondoan abiatu dira, eta gu, metro batzuk atzerago Sonamek kontatuko duena jakiteko gogotsu.

Krudela da bizitza bai, baina batzuentzat besteentzat baino gehiago

Cholatse mendiaren magalean hedatzen den Phortse herrian, bere ama eta arreba txikiarekin bizi den hamabi urteko xerpa gaztetxoa da Sancha Lhamu. Bere aita, orain urtebete, mendi-agentzia komertzial batentzat lanetan ari zela bizia galdu zuen munduko mendirik garaiena den Chomolangmako (Unibertsorearen Ama Jainkosa) izotzezko maldetan. Eskarmenturik ez zuten mendizale edo, hobe esanda, mendi-turista talde batentzat, gailurreko soka finkoak jartzen ari zela, erlaitz izotzuaren krakateko batek amildegi amaigabea jaurti zuen. Mendiaren altzoak aitaren gorpua betirako irentsi zuen, haren hotzean hartu zuen atseden. Eta horrela hasi zen Sancharen eta bere familiaren patua izkiritzen, beren etorkizuna zuriatik beltzera iragaten, beren bizitza bestela inudikatzen. Familiak jasotako indemnitzazio eskasak (lotsaren aurpegi iluna) ez zuten haien mina leundu, ezta bizimodua bermatu, aitzitik, aitaren faltak ordua arteko

gabekiak eta beharrak arazotu zituen, soka finaren gainean bizitzera kondentatuz. Sanchari zuzendu diot ene begirada beste behin, eta umezurtz sentitu naiz, hitz eta keinuen faltan, haren begietan bilatu dut distira, baina mina besterik ez dut irakurri.

Sonami ez zaito istorioa arrotz gertatu, berak dioenez haran hauetan goititzen diren mendizarren magal, arrakala, errimaia eta izotzezko zuloetan du te betiko atsedena hartzen herrikide askok, bertan marrazten diren hamaika bazter ezkutuetan bizitza itzaliz. Sosa batzuen trukez beren bizia arriskuan jarri eta gero, batzuk itzulerarik gabeko bidea egin ohi dute. Sancharen aita soilik familiak eta herrikideek izango du te gogoan, joandako bezero-turistentzat kronika beltzaren pasarte bat besterik ez da, erraz ahanzturaren labirintuan gaitzen den zoritxarra. Krudela da bizitza bai, baina batzuentzat besteentzat baino gehiago.

Sanchak Khumjung herrian dagoen Secondary Schoolen burutzen ari zen ikasketak utzi eta familiaren sostengu lanak egitera pasa zen. Everest mendiko gailurra lehen aldiz zapaldu eta zortzi urtera (1961) Edmund Hillaryk sortu zuen

eskolari bizkarra eman eta bizitza gogor eta ankerrari aurre egin behar izan zion. Hamahiru urte betetzeke, bizitzaren aldatas pikoan aurrez aurre! Gailurrik zapalduko ote?

Esku biak bekokiaren aurrean jarri, burua makurtu eta eskuak bihotzeraino jaitsi ditugu

Gure helmugara gerturatzeaz, Cheplung eta Chaurikarkhako herriokak ditugu azkenak, gezamin bihurtu zaigun ibilaldi honen azken lekukoak. Luklako sarreran, Sagarmathako lurraldera ongi etorria ematen duen ataria azkeneko gurutzatzean, aguraren txanda heldu da, adiorik gabeko ahallegin antzuen eszena antzetzeko unea, Sonam, Rai eta Sancha lagunekin lotu gaituen soka hausteko tenorea. Hitzak huts, hotsak hitz, keinuak dira nagusi sentipenen akelarrea pizten den bitartean. Esku biak bekokiaren aurrean jarri, burua makurtu eta eskuak bihotzeraino jaitsi ditugu, Namasté agurra baino gehiago den keinua irudikatuz. Bertan, jainkoei zuzendu tako otoitzak irudikatzen dituzten gurpilek jira-biran jarri ditugu gure hiru kideen alde errege egin eta desiorik gizaianrenak eskatuz.

Ortziko izarretatik gertuago dauden Gokyo eta Khumbuko biztanleek eguneroko errutinan darraite. Nekazariak beren soroetan Amalurrak emango dizkien fruiturik onenen zain, agureak egu mezko eserlekuetan arrosario budista (mala) behatz artean otoitzean, eskolara doazen umeen algarak izotzezko mendietatik amiltzen diren bazterrak zipritinduz, zamaketariak beren bizimodua bizkarrean garraiatuz eta, collage hau desorekatzen duen pieza arrotz eta kolorez bestekoa den turismoa. Munduko aireporturik arriskutsuena den Luklakoan, kolore anitzeko postal horri bizkarra eman, hegazkin tokian sartu eta, ertzik gabeko ikuspegi infinituaren sinfonian urrutiratu gara.

Nepalgo hiriburura iristean bere kaleetako anabasan galdutako gara, motor eta kotxeek ateratzen dituzten hots amaigabe eta desakordatuaren erritmoan mugituz. Bagmati ibai sakratu haitzean, Pashupatinateko tenpluan pausatutako gara, mistizismoz beteriko gorpuen errauste zeremonian. Hinduismoaren errito solemne honetatik urrundu eta Swayambunatheko eskailera piko eta amaigabeak "tximinoen tenplua" izenez ezaguna den stupa budistara gerturatu gaitu. Hiriko otoitz-gune zaharreneakoa den muinoan intsentsuak gure zentzumenak blaitu ditu, begiak itxi eta Himalaiko haranetara garraiatu. Bidaia laburretik iratzarri, kaleetako zala-parta amaigabean galdurik, Bodhnatheko lasaitasuna bilatu dugu. Stuparen inguruan itzulian, monje budisten otoitzen erritmoan, ilargi eta eguzkiaren taupaden erritmoan bizi diren gure lagunen irudia bilatu dugu, ezkutuan ditugun sentimenduak azalaraziz.

Sonam, Rai eta Sancha Tashi delele!